

УДК 332.012.23

Т. Г. КУЧЕРУК

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ІНТЕГРАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
В МЕЖАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ**

Проаналізовано концептуальні засади формування інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, визначено стратегічні пріоритети державної інноваційно-інвестиційної політики в межах глобального простору.

Ключові слова: інновації, механізм інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, глобальний простір.

In the article conceptual principles of formation of the integration mechanism of innovation-oriented economic development of regions have been analyzed, its components have been defined and strategic priorities of state innovation and investment policy within the global space have been grounded.

Key words: conceptual principles, integration mechanism of innovation-oriented economic development of regions, global space, and state innovation and investment policy.

Сучасний етап економічного розвитку характеризується формуванням високоінтегрованої системи світового господарства та поглинанням прямих трансграничних взаємодій між суб'єктами господарювання на регіональному рівні. Регіоналізація стає провідним фактором інноваційного розвитку світової економічної системи. Пояснюється це тим, що основні напрямки її розвитку охоплюють міжнародний рух капіталу, міжнародні фінансові операції у формі кредитів, цінних паперів, виробничих фінансових трансакцій, валютних операцій тощо. Зазначені процеси обумовлені посиленням відкритості національної економіки, взаємозалежності регіонів і стрімким розвитком інформаційних і комунікаційних технологій.

Утім реалізація інноваційної політики залежить від розробки і прийняття нормативів, які б спонукали та стимулювали суб'єктів господарювання запроваджувати нові технології. Законодавством України передбачене створення цілої мережі інноваційних структур: технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних бірж, консалтингових, інжинірингових, маркетингових фірм, технологічних кластерів та інших інституцій. Найбільше в Україні поширені технопарки, у рамках яких випускається близько 20 % інноваційної продукції країни [7]. Успішно інтегрувалися в економіку знань такі технопарки, як інститут електрозварювання ім. В. Патона, Інститут монокристалів, Київська політехніка та ін. Однак створення в регіонах системи інноваційних інститутів стримується як

через причини макроекономічного характеру, так і, власне, факторами регіонального рівня. Серед таких причин, перш за все, слід назвати такі:

- недостатність фінансових ресурсів для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок;

- відсутність тісної ефективної кооперації державних органів з наукою, бізнес-освітою, невідповідність основних пропорцій фінансування (співвідношення прикладних, фундаментальних досліджень, державного і приватного фінансування) світовим нормам;

- недосконалість законодавства відносно захисту прав інтелектуальної власності. Саме тому венчурний бізнес, кластерні інноваційні системи та пілотні проекти перебувають на первісних стадіях свого розвитку;

- надмірний фіскальний тиск, неефективність інституційної структури економіки. Зокрема, експортна залежність української економіки полягає у zdeформованій структурі промислового виробництва; державна підтримка експорту сировинних товарів та продукції з низькою доданою вартістю консервує нинішній стан промисловості, гальмуючи її структурні перетворення;

- слабкість регіонального управління внаслідок дублювання функцій місцевих органів влади й органів самоврядування, використання обома сторонами застарілого менеджменту, відсутність реальних економічних, фінансових та інституційних важелів і стимулів впливу на інноваційний процес [16, с. 11].

Зважаючи на це, головними завданнями стратегії інноваційної політики України є визначення, обґрунтування і створення інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, основу якого складає створення та реалізація конкурентоспроможної та наукомісткої продукції відповідно до світових стандартів оптимальних параметрів відкритості національної економіки у межах глобального простору.

У дослідженнях К. Ващенко, З. Варналія, В. Воротіна, В. Гейця, Е. Лібанової [13], Н. Іванової, І. Єгорова, С. Радошевича [1], В. Королькова [9], Л. Федулової [14] знайшли певну розробку проблеми сутності, напрямів інноваційного розвитку України порівняно з основними мегатрендами інноваційного розвитку світової та європейської економік, а також економік окремих країн.

У працях Б. Маліцького, О. Попович, М. Онопрієнко [10], М. Скрипниченко, Т. Приходько, В. Сіденко [12] обґрунтовано систему науково-технічних пріоритетів в умовах посилення конкурентного тиску на внутрішньому і зовнішньому ринках, відзначено посилення ролі регіональних органів управління у розвитку інноваційних процесів.

Разом з тим, спрямованість країни до економіки, заснованої на знаннях, зумовлює активізацію потенціалу фундаментальної науки та зростання споживчого попиту суб'єктів національної економіки на інноваційні продукти, технології, знання. Адже, на формування потенційних передумов зростання попиту на інноваційну продукцію у вітчизняній економіці впливає конкуренція на зовнішніх ринках, яка висуває додаткові жорсткі вимоги до інноваційної адекватності продукції та послуг експортоорієнтованих підприємств. За цих умов пошук ефективних шляхів функціонування національної інноваційної системи полягає у виявленні умов

формування інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів у площині винаходження активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Метою статті є аналіз концептуальних засад формування інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, визначення стратегічних пріоритетів державної інноваційно-інвестиційної політики в межах глобального простору.

Ключову роль у формуванні інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів України відіграє трансфер технологій як складова науково-технологічної політики і об'єкт системи охорони інтелектуальної власності на внутрішньому і зовнішніх ринках.

У зв'язку з цим важливим є те, що інновації в ресурсному обміні виступають у трьох видах: інновації в управлінні обміном; управління інноваційними ресурсами; віртуальне інвестування інновацій за рахунок зменшення втрат при ресурсному обміні. До інноваційних механізмів управління ресурсним обміном належать ті нові механізми, які економічні суб'єкти запроваджують у практику свого ресурсного обміну. Вони поділяються на об'єктивні й суб'єктивні: об'єктивні характеризуються абсолютною новизною, породжуваною науково-технічним прогресом і загальними тенденціями еволюційного розвитку людства; до суб'єктивних належать механізми, які є новими лише для конкретних економічних суб'єктів – домогосподарств, підприємств, держави.

Інноваційні механізми у сфері обміну розвиваються у двох напрямках: перший стосується різних методів стимулювання продажів шляхом надання знижок, пільг насамперед постійним партнерам, другий пов'язаний із діяльністю економічних систем вищого рівня, спрямованою на регулювання обмінних процесів між функціонуючими в них економічними суб'єктами [2, с. 105].

Як відомо, на міжнародному рівні трансфер технологій регулюється численними багатосторонніми угодами, які укладаються в рамках діяльності таких інституцій як Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Світова організація торгівлі (СОТ). Крім того, експертами і аналітиками ВОІВ, СОТ, Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) всебічно аналізуються основні тенденції та закономірності технологічного розвитку, узагальнюється досвід окремих країн і компаній щодо розроблення і впровадження технологій, розробляються норми і рекомендації щодо основних напрямів промислової, науково-технологічної політики та охорони інтелектуальної власності в інтересах прогресивного соціально-економічного розвитку.

ЮНКТАД визначає поняття “передача (трансфер) технологій” як передачу систематизованих знань для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу чи надання відповідних послуг.

ОЕСР визначає трансфер технологій більш широким поняттям, що включає комерційні угоди: з передачі технічних засобів із використанням патентів і ліцензій, передачі ноу-хау; щодо трансферу (продажу, ліцензування, франчайзингу) проєктів, торгових марок і зразків; з надання послуг технічного змісту, включаючи технічне

й інжинірингове навчання, а також технічну допомогу; з трансферу результатів НДДКР.

Міжнародні угоди про охорону інтелектуальної власності сприятимуть розвиткові технологічного обміну між компаніями різних країн, появі міжнародних ринків технологій як об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема, міжнародний обмін об'єктами права інтелектуальної власності здійснюється переважно в таких формах: експорт технологій або їх конструктивних частин (комплектуючих) у натуральному вигляді – верстати, механізми, агрегати, автоматичне та електронне устаткування; прямі інвестиції і супровідні в будівництво, реконструкцію, модернізацію підприємств, сервісне обслуговування; портфельні інвестиції, в тому числі у спільні підприємства, якщо вони супроводжуються потоком інвестиційних товарів, а також лізингом; передача, продаж або надання за ліцензією патентів і ліцензій на всі види промислової власності; продаж ліцензій на незапатентовані види інтелектуально-промислової власності, ноу-хау, технологічно-виробничий досвід, супровідні документи на технічне устаткування, інструкції, креслення, схеми, специфікації, технологічні карти; промислове й технічне співробітництво в частині, що стосується технологічного утримування машин, устаткування, напівфабрикатів і матеріалів; надання інжинірингових послуг (передпроектних, проектних, післяпроектних, спеціальних послуг з керування й організації виробничого процесу) [17, с. 37–38].

Проте в реальності інноваційні механізми за своєю природою не передбачають саме повторюваності. Інноваційні відносини, що виникають унаслідок технологічного прогресу, випереджають інституційні. Адже, інноваційний процес не є лінійним і характеризується наявністю зворотних зв'язків між його учасниками, взаємодія яких утворює інноваційну інфраструктуру. Окремі її сегменти – інституційний устрій інноваційної економіки, пріоритети науково-технологічного та інноваційного розвитку економіки, програмно-цільове фінансування науково-технічної і інноваційної діяльності, підтримка підприємництва у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій – розвиваються неузгоджено.

Окремої уваги державних органів влади потребує питання ресурсного забезпечення формування та функціонування національної інноваційної системи України, основними елементами якої виступають: генерація знань; освіта і професійна підготовка; виробництво продукції та послуг; інноваційна інфраструктура, зокрема й фінансове та інформаційне забезпечення [3]. Складність вирішення даного питання полягає в тому, що національна інноваційна система не має чітких кордонів [6, с. 295]. Вона охоплює певних учасників, при взаємодії яких відбувається процес перетворення наукових ідей у певні конкурентоспроможні знання і технології для подальшого їх виробництва, впровадження, освоєння і використання у своїй діяльності різними економічними суб'єктами. За цих умов функціональна природа інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів дозволяє здійснити ієрархічне впорядкування його складових (табл.).

Нарешті, синергетична взаємодія складових інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів України відповідає

логічній послідовності підсилення ролі регіональних органів управління в забезпеченні науково-технічної діяльності, що супроводжується приростом попиту суб'єктів господарювання на складну наукомістку продукцію в межах глобального простору.

Таблиця

Складові інтеграційного механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів [4; 5; 8; 11; 15].

<i>Цілі</i>	<i>Елементи</i>	<i>Функції</i>	<i>Інструменти</i>
Управління інформаційно-аналітичним забезпеченням інноваційного процесу	Інформаційні центри Інформаційні мережі науково-технічної інформації Бізнес-центри Технопаркові структури Консалтингові фірми Патентно-ліцензійні бюро	Обмін інноваційною інформацією Зміна способу життя населення регіону, поширення інноваційної культури Мінімізація трансакційних витрат	Створення горизонтальних наукових мереж Трансферт інноваційних технологій Консалтингові послуги Реєстрація інтелектуальної власності
Створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості	Венчурні фонди Інвестиційні фонди Інноваційні центри	Ризикове фінансування інноваційних проєктів малого бізнесу Розвиток наукоємних галузей через глобальні інноваційні мережі	Формування регіональних, межрегіональних, мегарегіональних кластерів Поглиблення територіального інноваційного поділу праці
Забезпечення фінансової стійкості інноваційних підприємств регіону, мінімізація ризиків	Банки, страхові компанії, пенсійні фонди, промислові підприємства, науково-дослідні організації та установи, домогосподарства	Залучення фінансових ресурсів у високотехнологічні галузі Інтеграція в глобальний інноваційний ринок	Податкове навантаження Спеціальні режими оподаткування Трансферти Фінансовий аутосорсинг
Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності	Науково-дослідні регіональні програми інноваційного розвитку Мережа регіональних центрів інноваційного розвитку	Забезпечення технологічного розвитку, взаємодія регіональних інноваційних систем, налагодження зв'язків виробництва з наукою та освітою	Державне замовлення на інноваційні продукти Пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації; правові, економічні й політичні інструменти підтримки інновацій
Законодавче та інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу	Органи нагляду Законодавчі органи Логістичні центри Маркетингові структури	Правове забезпечення та контроль за реалізацією цілей взаємодії суб'єктів господарювання регіонів	Патентування і ліцензування прав інтелектуальної власності та просування національної інноваційної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності

За цих умов важливого значення набувають:

– кредитні інститути, які можуть стати імпульсом економічного розвитку через спрямування фінансових ресурсів у реальний сектор, посилення стимулюючої функції оподаткування, спрямованого на підтримку інноваційної активності бізнесу, домогосподарств за умов розвитку державно-приватного партнерства;

– фіскальні пільги для підприємств-інноваторів, а саме: пільгове оподаткування компаній, що впроваджують інновації; податковий кредит; податкові пільги для вищих навчальних закладів, наукових установ і організацій в обсягах і напрямках, визначених чинним законодавством; відстрочка чи звільнення від сплати імпортного мита тощо;

– правові, інфраструктурні, економічні й політичні інструменти підтримки інновацій щодо створення сприятливих умов для впровадження інновацій у виробничу діяльність та побут населення;

– інтенсифікація міжнародного науково-технічного співробітництва на двосторонньому та багатосторонньому рівнях;

– обмін інформацією стосовно параметрів розвитку національних секторів досліджень, пріоритетних напрямів наукової діяльності, що першочергово підтримується державами;

– використання накопиченого світового досвіду реалізації зовнішньої та внутрішньої інноваційної політики на засадах взаємодії державних, наукових і бізнесових структур, а також переваг міжнародного науково-технічного співробітництва. Важливим при цьому є формування ефективних систем державного управління в ланцюжку “науковий результат – технології – інноваційний продукт промислового виробництва”.

Механізм інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів створює певну цілісність, єдність регіонального, національного та глобального інноваційного простору. У цій системі координат має формуватися взаємозалежність та взаємодія складових механізму інноваційно орієнтованого економічного розвитку регіонів, а саме, механізм синергійності інноваційних процесів у регіонах країни.

Розвиток глобальної інноваційної інфраструктури призводить до необхідності існування механізму стратегічного управління процесами формування попиту на інновації, який підпорядковує послідовність етапів визначення інноваційної активності суб’єктів господарювання та передбачає з’ясування на кожному з них специфічних цілей та важелів стимулювання інноваційної діяльності суб’єктів на рівні об’єктів за умов державно-приватного партнерства.

Це значною мірою означає необхідність пошуку нових домінант комунікативної відкритості інноваційних процесів та підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції, переорієнтації експорту з сировинно-орієнтованого до наукомісткого, забезпечення національних економічних інтересів.

Література:

1. Анализ инновационной политики России и Украины по методологии Европейского сообщества / под ред. Н. И. Ивановой, И. Ю. Егорова, С. Радошевича. – М. : ИМЭМО РАН, 2008. – 237 с.

2. Бикова В. Інноваційне управління ресурсним обміном в економічних системах / В. Бикова, Є. Курячий // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 101–108.
3. Гесць В. Інноваційні перспективи України : [монографія] / В. Гесць, В. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
4. Долішній М. Ринкові механізми регіонального управління / М. Долішній, О. Мошенець // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 7–17.
5. Інвестиції та інноваційний розвиток: матеріали Державного агентства України з інвестицій та інновацій до парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article>.
6. Калініченко Л. Розвиток національної інноваційної системи на основі застосування інноваційного лізингу / Л. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35. – С. 294–297.
7. Канафотська Г. Стан і перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні / Г. Канафотська. – Режим доступу : <http://nanoinnovation.livejournal.com/2304.html>.
8. Концепція розвитку національної інноваційної системи : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=680-2009-%F0>.
9. Корольков В. Технологічна домінація забезпечення розвитку економіки, заснованої на знаннях: еволюція моделі виробничої функції / В. Корольков // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1. – С. 131–142.
10. Маліцький Б. Обґрунтування системи науково-технологічних пріоритетів на основі “форсайтних” досліджень / Б. Маліцький, О. Попович, М. Онопрієнко. – К. : Феннікс, 2008. – 86 с.
11. Павлюк А. Структурно-динамічні процеси у регіонах України в умовах фінансово-економічної кризи / А. Павлюк, В. Пилипів, А. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 176–188.
12. Потенціал ендегенного зростання економіки України / М. Скрипниченко, Т. Приходько, В. Сіденко ; за ред. д.е.н. М. Скрипниченко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 436 с.
13. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : Національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін та ін.]. – К. : Держкомпідприємництва, 2008. – 226 с.
14. Федулова Л. Науково-технічний та інноваційний процес в Україні: тенденції в кризових ситуаціях / Л. Федулова // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 24–27.
15. Фетисов Г. О необходимости учета пространственного фактора в исследовании и регулировании социально-экономического развития / Г. Фетисов // Економіст. – 2011. – № 9. – С. 26–32.
16. Філіпенко А. Регіональні аспекти інноваційного розвитку в Україні. Шляхи впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в українських містах / А. Філіпенко ; за заг. ред. О. І. Соскіна. – К. : Ін-т трансформації суспільства, 2009. – 64 с.
17. Хаустов В. Механізми трансферу технологій на національному та міжнародному рівнях / В. Хаустов // Економіст. – 2009. – № 1. – С. 37–41.